

A II. NEGYEDÉVI ÖNKÖLTSÉGSTATISZTIKAI FELDOLGOZÁS TAPASZTALATAI

„Behatóbban kell foglalkoznunk az önköltség tervezésének és ellenőrzésének... kérdéseivel is“ — mondotta Vas Zoltán elvtárs a 'Közgazdaságtudományi Egyetem 1951/1952. tanévének megnyitóján.

Az önköltség tervezése és ellenőrzése tulajdonképpen kettős feladatot jelöl ki: az első feladat a számviteli szervezőkre vonatkozik, meg kell teremteniök az önköltség tervezésének és mérésének biztos alapját, a valóságot tökröző, pontos, bizonylati adatokkal alátámasztott utókalkulációt. — A II. negyedévben még mindig jelentős volt azoknak a vállalatoknak a száma, melyek az illetékes felügyeleti hatóságoktól felmentést kaptak az utókalkuláció készítése alól. Így pl. a Kohó- és Gépipari Minisztérium felügyelete alá tartozó vállalatok közül többek között felmentést kapott a *Budapesti Szerszámgyépgyár, Fémáru és Szerszámgyépgyár, Könnyűipari Szerszámgyépgyár, Április 4. Gépgyár, Hubert és Siegmund, Fűrőgépgyár, Váci Szerszámgyár, Ganz Villamosági Gyár, Ganz Vezérlőberendezések Gyára, Budapesti Villamosgép és Kábelgyár, Budapesti Kábel és Sodronykötélgyár, Standard, Rádiófelszerelések Gyára, Anyagvizsgálókészülékek Gyára, Szegedi Fémipari ES.* — A Könnyűipari Minisztérium felügyelete alá tartozó vállalatok közül felmentést kapott többek között a *Fonalfeldolgozó V., Debreceni Harisnyagyár, Celluloidgyár, Háztartási Faáru-gyár, Óbudai Faárukészítő V., valamennyi nyomda, Herendi Porcelángyár és a Karcagi Üvegyár.* Az Élelmezési Minisztérium vállalatai közül felmentést kaptak a *Tejipar és a Baromfifeldolgozóipar összes vállalatai.*

A második feladat a vállalatokra hárul: a számviteli szervezők munkáján túlmenően valóban gondoskodni kell a pontos, *gyártmányonkénti* utókalkuláció előkészítéséről. Jelenti ez azonban azt is, hogy az önköltség és önköltségsökkentés mérésére szolgáló negyedévi statisztika kitöltésére és annak elemzésére sokkal nagyobb gondot kell fordítani.

1951 II. negyedévben az önköltségstatisztika a negyedévi „Mérlegbeszámoló“ szerves részét képezte. Elkészítése a főkönyvelő és a statisztikus-felelős közös munkája kellett, hogy legyen. Sajnos, az együttműködés hiánya sok esetben megmutatkozott. Vállalatok egész soránál a főkönyvelő nem tudott semmit az önköltségstatisztikáról, másoknál a statisztikusfelelős jelentette ki, hogy a mérlegbeszámolót a könyvelés készítette el és ő nem is látta az önköltségstatisztikát.

Ennek nem szabad előfordulnia. Az önköltségstatisztika nemcsak éppen két kérdőív, a mérlegbeszámoló 26 lapja közül. Az önköltség alakulásában általában minden helyes vagy helytelen lépés jelentkezik, amely a vállalat gazdálkodásával kapcsolatos. Az önköltségstatisztika eredményei azt mutatják meg, hogy a vállalatok milyen mértékben tartják szem előtt

Sztálin elvtárs tanítását: „A fő irányvonal, melyen iparunknak haladnia kell, a fő irányvonal, amelynek iparunk minden további lépését meg kell határozni, ez az ipari termelés rendszeres önköltségsökkentésének vonala. Ez az az út, amelyen iparunknak haladnia kell, ha fejlődni akar, ha erősödni akar, ha maga után akarja vonni a mezőgazdaságot, ha meg akarja erősíteni és ki akarja szélesíteni szocialista gazdaságunk alapzatát.“

Az önköltségstatisztiika azonban nemcsak népgazdaságunk vezetőinek tájékoztatására szolgál, hanem a vállalaton belüli kiértékelést, a hibák feltárását is nagymértékben elősegíti. Malenkov elvtárs mondta: „A gyártmányok önköltsége az az alapvető mutatószám, amely a vállalat egész munkájának minőségét jellemzi.“ (A SZK(b)P XVIII. konferenciáján elhangzott beszédből.)

Nézzük meg, melyek voltak a kérdőívek kitöltésénél a leggyakrabban előforduló hibák, hogy a III. negyedévben fokozottabb gondot fordítva rájuk, el lehessen őket kerülni.

A III/6 „Fontosabb gyártmányok önköltségének alakulása“ tábla 01. sora az I. negyedévre vonatkozó adatokat tartalmazza. Amennyiben egy gyártmányra ebben a sorban nem szerepel adat — ami azt jelenti, hogy az I. negyedévben ebből a gyártmányból nem termelt a vállalat — akkor ez a gyártmány nem összehasonlítható. Így természetesen a III/8 „Összehasonlítható termelés“ táblán sem szerepelhet ez a termék. Ennek ellenére feltüntetett ilyen gyártmányt a III/8 kérdőíven például a *Péti Nitrogénművek*.

A 42 kiemelt cikk között szereplő összehasonlítható termékek egy-egyére első önköltsége egyforma adatokkal kell, hogy jelentkezzen a III/6 és a III/8 táblán. Ugyanígy egyeznie kell a negyedévi tervezett és a negyedévi tényleges termelési mennyiségnek is a két kérdőíven. Nem egyeztek az erre vonatkozó adatok a *Lőrinczi Hengerműnél*, *Budapesti Csokoládégyárnál*, *Ganz Árammérőgyárnál*.

A III/8 „Összehasonlítható termelés“ táblába — mint ahogy azt az Utasításban külön kihangsúlyoztuk — csak olyan termékeket lehet beállítani, amelyeket a vállalat a bázisidőszakban már termelt, és annak utókalkulált bázisidőszaki önköltsége rendelkezésre áll. Utasításunk ellenére össze nem hasonlítható termékeket is szerepeltetett a kérdőíven többek között a *Tésztagyár* és a *Colorchemia V*.

Ugyanígy sok helyütt fennáll az a hiba is, hogy olyan termékeket, melyekre gyártmányonkénti önköltségi terv nem készült, vagy termelésüket a negyedévi tervben nem irányozták elő — tehát terven felül termelt termékeket — a tervezett és termelt összehasonlítható gyártmányok kérdőíven szerepeltettek. (Például a *Salgótarjáni Acélárugyár*).

A továbbfelhasznált összehasonlítható termékeket a továbbfelhasználásokra vonatkozó kérdőíven mindig olyan áron kell szerepeltetni, amilyen áron a továbbfelhasználó termék utókalkulációjába beszámítják. Ez lehet tényleges önköltség, tervezett önköltség, termelői eladási ár, vagy a tipikus félgyártmányoknál hatósági ár. Több kérdőíven előfordult, hogy a továbbfelhasznált gyártmányok egységeire első önköltségét nem a továbbkalkulálási áron adták meg. (Például *MÁVAG Kohászati Üzemek*.)

Igen nagy hiba, és a téves következtetések egész sorát vonja maga után, ha a vállalatok az utókalkulációt nem gyártmányokra, hanem gyárt-

mánycsoportokra, cikkekre készítik el. Egy-egy gyártmánycsoport, cikk, önköltsége aszerint változik, hogy azon belül a gyártmányok termelési mennyisége hogyan tolódik el. Ha a kisebb önköltségű gyártmányokból a beszámolási időszakban kevesebbet termelnek, mint a bázisidőszakban, akkor összevont kalkuláció esetén a gyártmánycsoport, cikk önköltsége is kisebb lesz. Nézzük meg ezt egy példán is:

Egy vállalatnál termelt A_1 , A_2 és A_3 gyártmányokra „A” néven közös utókalkulációt készítenek. Mivel a bázisidőszakban még külön is utókalkuláltak, így megállapítható, hogy A_1 18,— Ft-ba, A_2 18,03 Ft-ba, A_3 pedig 18,05 Ft-ba került. Ez „A”-ra átlagban 18,02 Ft önköltséget jelentett. A beszámolási időszakban már csak egy közös utókalkulációt készült, mely szerint „A” gyártmánycsoport önköltsége 17,70 Ft-ot tesz ki. Ebben az esetben biztosak lehetünk abban, hogy a 32 filléres önköltségcsökkenést nem okozta az, hogy mondjuk A_1 -ből többet, A_3 -ból pedig kevesebbet termelt a beszámolási időszakban, mint a bázisidőszakban. Miért? Mert még a legolcsóbb gyártmány — az A_1 is 18 Ft-ba került a bázisidőszakban s így a gyártott mennyiségek megváltozása esetén sem csökkenhet le az önköltség 17,70 Ft-ra. Az elért 32 filléres önköltségcsökkenésben a gyártott mennyiségek megváltozása legfeljebb 5 fillérrel játszhatott közre, a 18,05 és a 18,— Ft közötti különbözettel.

Nézzük meg, hogy ezzel szemben mit jelentene, ha a három gyártmány önköltsége között nagyobb eltérés állna fenn:

Gyártmány	Önköltség egységre		Termelt mennyiség		Önköltség termelt mennyiségre	
	bázis-	beszámolási	bázis-	beszámolási	bázis-	beszámolási
	időszakban		időszakban		időszakban	
A_1	18	18	100	200	1,800	3,600
A_2	19	19	50	100	950	1,900
A_3	17	17	250	100	4,250	1,700
„A” gyártmánycsoport összesen	—	—	400	400	7,000	7,200

A gyártmánycsoport egységre eső önköltsége bázisidőszakban

$$\frac{7000}{400} = 17,5$$

beszámolási időszakban

$$\frac{7200}{400} = 18,0$$

Mint látjuk, az egyes gyártmányok önköltsége mindkét időszakban változatlan. Változatlan az „A”-ból termelt összes mennyiség is. Mégis „A” önköltsége 0,5 emelkedést mutat. Mi ennek az oka? Az, hogy míg a legdrágább — a 19 Ft-os — A_2 -ből a bázisidőszakban 50-et termeltek, addig a beszámolási időszakban a termelés 100-ra emelkedett. Ugyanakkor a legolcsóbb — a 17 Ft-os — A_3 -ból a termelés 250-ről 100-ra csökkent.

„A” gyártmánycsoport önköltségének emelkedéséből tehát egyáltalán nem vonhatunk le következtetést a gyártó vállalat helyes vagy helytelen munkájáról.

Teljesen helytelen például, hogy a vasöntvényt egy tételben, tennára utókalkulálják, mert ez így az átlagos darabsúly és a formák változása következtében nem hasonlítható össze. Ugyanez vonatkozik a tűzálló-anyagipar, cementipar és a tömegcikkipar körébe tartozó összes vállalatokra is. Utókalkulációs adatokat, termékek egységre eső önköltségét csak úgy hasonlíthatjuk össze, ha a szóbanforgó termék már nem oszlik meg különböző minőségű, típusú, eltérő önköltségű gyártmányokra. Az önköltség és önköltségcsökkentés pontos és helyes mérésének elsőrendű feltétele tehát a *gyártmányonkénti utókalkuláció*.

Meg kell még említeni, hogy a vállalatok által a közvetlen felügyeleti szerv részére beküldött szöveges mérlegbeszámoló-jelentések az önköltségcsökkentés kiértékelése szempontjából igen gyengék, hiányosak, sok esetben semmitmondók voltak. Ugyanez mutatkozott meg a Hivatal által utólag bekért indokolásoknál is. Legtöbb esetben általánosságokra hivatkoztak (anyagtakarékoság, munkaversenymozgalom fellendülése, észszerűsítések, újítások stb.).

Sok esetben olvashattunk például olyan kiértékelést, hogy az „összehasonlítható termelés önköltségének emelkedését profilváltozás, anyagigényes termelés felé való eltolódás okozta“. Hol beszélhetünk profilváltozásról, anyagigényes termelés felé való eltolódásról, az összehasonlítható termelés esetében? Tudjuk jól, hogy az összehasonlítható termelésbe csak a bázisidőszakban már termelt termékek számítanak be. (Vagy talán ezeknek a profilja változott meg?)

Az ilyen mechanikus, felelőtlen „kiértékelés“ azt mutatja, hogy a vállalatnál egyáltalán nem is történt semmiféle vizsgálat, elemzés, arra vonatkozólag, hogy az elért eredmények miből származnak, és a hiányosságok milyen területen jelentkeznek. Az önköltség kiértékelésénél — mint minden egyéb kiértékelésnél is — pontos vizsgálatra, elemzésre van szükség. Éppen az önköltség alakulása az a terület, ahol a legrészletesebb elemzésre van mód, hiszen mint mondtuk, visszatükröződik benne a vállalat egész munkája. Elemezni kell a közvetlen anyagköltségek alakulását, a fajlagos anyagfelhasználás alapján, és a közvetlen munkabéreket, a fajlagos munkaidőfelhasználás és a teljesítményszázalékok változása alapján.

A közvetlen bért kiegészítő fizetések alakulására legnagyobb mértékben a fizetett szabadságok ütemezése van hatással. Az általános költségek a közvetett anyagokkal való gazdálkodást, az állásidők mértékét, a termelésben közvetlenül részt nem vevők létszámának és bérének alakulását tükrözik. A selejtveszteségek forintösszegének változása megmutatja a selejtcsökkentésért vívott harc eredményeit stb. A kiértékelésnek ezekre a szempontokra is feltétlenül ki kell térnie.

Mint láthatjuk tehát, sok még a javítani való. De mindezek mellett meg kell állapítani, hogy a II. negyedévi kérdőívek az I. negyedévhez képest komoly fejlődést mutatnak. Reméljük, hogy a III. negyedévben még kevesebb lesz a hiba és rövidesen arról számolhatunk be, hogy az önköltségi kérdőívek kitöltése már elérte a termelési kérdőívek színvonalát. Az önköltségstatisztiكا további fejlesztéséhez azonban az erre vonatkozó szovjet irodalom további tanulmányozására, és a számviteli szervezők további fokozott munkájára is feltétlenül szükség van.